

Prof. Dr. Sabahaddin Zaim (1926-2007)

Hayatı, Kişiliği, Eserleri

Coşkun ÇAKIR

Hayatı

Sabahaddin Zaim 1926 yılında Makedonya'nın İstip kazasında dünyaya geldi. Babası Mehmet Efendi, annesi Saime Hanım'dır. Baba tarafından dedesi kereste tüccarı Hacı Mustafa Efendi olup soyu 17. yüzyılda Karaman'dan Balkanlar'a giden Aslan Zaim'e kadar uzanır. Aslan Zaim, Balkan fetihlerine katılmış ve Makedonya bölgesinde İstip'te kendisine zeamet verilmiştir. Zaim soyadı da buradan gelmektedir. Anne tarafından soyu da yine baba tarafından olduğu gibi, 17. yüzyılda Kafkaslar'dan Balkanlar'ın fethine katılan Ayan Ahmet Ağa'ya dayanmaktadır. Ayan Ahmet Ağa Köprülü'ye yerleşmiş ve ailesi burada kök salmıştır. Saime Hanım'ın babası ise Köprülülü Ali Bey'dir.

Yaklaşık üç yüzyıl boyunca Balkanlar'da yaşayan, ancak Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda Yugoslavya'nın Türk ve Müslümanlara uyguladığı ve 'Çıta Turşu Azia' (Türkler Asya'ya) şarkıları eşliğinde süren zulüm, Zaim ailesini yerlerinden etti. 1934'te ailesi ile birlikte İtalyan bandıralı bir gemiye binerek Türkiye'ye doğru yola çıkan küçük Zaim, sekiz yaşında bir çocuk olarak Karaköy rıhtımına ayak bastı. Dayısı tarafından karşılanarak Fatih-Çarşamba'da dedesinin evine (Şimdiki Fatih Kız Lisesi'nin bulunduğu yer) yerleşti. Böylece İstip'te başlayan çocukluk yılları Çarşamba'da devam etti.

İlkokula o zamanki Yugoslavya toprakları altında olan İstip'te başlayan Zaim, burada Makedonya'nın ilk cumhurbaşkanı Kiro Gligorov ile aynı sınıfta okudu. Üçüncü sınıftan sonrasını Çarşamba'daki Fethiye 16'ncı Okulu'nda 1937 yılında tamamladı. Daha sonra Fatih Orta Okulu'na başladı ve buradan da 1940 yılında mezun oldu. Hayatında her zaman önemli bir yer işgal eden lise eğitimini 1943 yılında Türkiye'de öncü olarak kurulan ve Latince okutulan klasik şubenin ilk mezunları arasında Vefa Lisesi'nde tamamladı. Bu okulda Nurettin Topçu, Reşat Ekrem Koçu gibi ünlü hocaların öğrencisi oldu. Aynı yıl girdiği Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İdari Şube'den 1947'de mezun oldu. 1950 yılında ise Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden denklik aldı.

Bir mülkiye mezunu olarak Sabahaddin Zaim ilk idarî görevini İstanbul Maiyet Memuru sıfatıyla aldı. Fatih ve Eyüp'te Kaymakam Vekilliği yaptı. 1947-49 yılları arasında sürdürdüğü bu görevinden sonra 1950 yılı başında kaymakamlık kursunu kazanarak hayatındaki önemli dönemlerden biri olan kaymakamlığa başladı ve sırasıyla Malatya'nın (şimdi Adıyaman'ın) Kahta, Sinop'un Ayancık ve Kastamonu'nun Abana ilçelerinde görev yaptı. Askerlik görevini ise Mayıs 1951-Nisan 1952 tarihleri arasında yedek subay olarak ikmal etti.

Prof. Zaim'in hayatının esası olan akademi ile tanışması İstanbul'daki maiyet memurluğu esnasında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde doktora başlamasıyla olmuştur. Burada meşhur Alman hocalarından Ord. Prof. Dr. Gerhard Kessler, Ord. Prof. Dr. Fritz Neumark ve Ord. Prof. Dr. Alfred Isaac'ın seminerlerini ikmal etmiştir. Daha sonra kaymakamlık görevini bırakarak 31 Ağustos 1953 tarihinde İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Kürsüsü'nde asistan olmuştur. 1955 yılında doktor olan Zaim aynı yıl sonunda ABD'ye gitmiş ve orada Cornell Üniversitesi'nde çalışmalarına devam etmiştir. Cornell'de doçentlik tezini hazırlamış ve iki yıl sonra Türkiye'ye dönmüştür. Müteakiben doçentlik sınavını vermiş, 1957 yılında Sosyal Siyaset Kürsüsü'nde hakikî manada hocalığa başlamıştır. 1963 yılında yine akademik araştırmalar yapmak üzere Almanya'ya gitmiş ve Münih Üniversitesi'nde iki yıl kalmıştır. Türkiye'ye döndükten sonra 1965 yılında profesör olmuştur. 1979 yılına kadar bu görevini sürdüren Sabahaddin hoca, kürsü başkanı Ord. Prof. Dr. Orhan Tuna'nın emekli olması üzerine kürsü başkanı olmuş ve bu görevini emekli olduğu Temmuz 1993 tarihine kadar sürdürmüştür. ABD ve Almanya yanında Suudi Arabistan'da da bulunan Zaim, 1980 yılında gittiği bu ülkede, Cidde Melik Abdülaziz Üniversitesi Mühendislik

Fakültesi Sosyo-Teknik Etütler Bölümü'nde iki yıl misafir hocalık yapmıştır.

1993 yılı Temmuzunda emekli olan Zaim için resmî akademik yaşam sona ermemiş, Üniversitelerarası Kurul'un aynı yıl yaptığı bir değişiklik neticesinde, yeni kurulan üniversitelerde kurucu rektör ve dekan olarak görev alanların emeklilik yaşını beş yıl daha uzatmıştır. Böylelikle Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi kurucu dekanı sıfatıyla yeniden göreve dönmüştür. Bu görevini sürdürürken İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Çalışma Ekonomisi Bölümü'nde de misafir profesör olarak lisansüstü derslerine girmiş, bir anlamda bölümden emekli olamamıştır.

Prof. Zaim bir taraftan resmî olarak İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Çalışma Ekonomisi Bölümü'nde görev yaparken, paralel olarak hem akademik hem de idarî olarak başka görevler de deruhte etmiştir. Bu çerçevede aldığı görevleri şöylece listeleyebiliriz:

A. Akademik Ek Görevleri

1. İstanbul Üniversitesi İşletme Enstitüsü Öğretim Üyeliği: 1973-1993.
2. Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyeliği: 1976-1986.
3. Sakarya, Kadıköy, Işık Mühendislik Mektepleri ve Galatasaray İktisat ve Ticaret Akademileri Öğretim Üyeliği: 1975-1980.

B. Akademik Ek İdari Görevleri

1. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Mütevelli Heyet Üyesi: Ankara, 1977-1979.
2. Milletlerarası İslam Üniversitesi Mütevelli Heyet Üyesi: İslamabad, 1980-1993.

C. Diğer İlmi Ek Görevleri

1. Türk-İş Sendikacılık Koleji Öğretim Üyeliği: Ankara, 1965-1976.
2. İşçi-İşveren Seminerleri/Konferansları: 1955-1980.
3. İslam Kalkınma Bankası Yönetici Seçme ve Değerlendirme Komitesi Müşavirliği: 1977-1978.
3. İslam Konferansı Teşkilatı İslam Bankacılığı Temsilciliği: 1981.

D. Ek Devlet Görevleri

1. Milli Prodüktivite Merkezi Yönetim Kurulu Üyeliği: 1975-1977.
2. Türkiye Milli Birlik Komitesi Sosyal İşler Sivil Komitesi Başkanlığı: 1960-1961.

E. Özel Sektör Yöneticilik Görevleri

1. Pancar Motor Yönetim Kurulu Üyeliği: 1958-1963.
2. Koç Holding İşçi-İşveren Münasebetleri Müşavirliği: 1966-1967.
3. Anadolu Cam Sanayii A.Ş. Murakıplığı: 1975-1978.
4. Uzel Traktör Sanayii Murakıplığı ve Yönetim Kurulu Üyeliği: 1978-1980.
5. TUMOSAN Yönetim Kurulu Üyeliği: 1977-1979.
6. Soytaş ve Soytur A.Ş. Yönetim Kurulu Başkanlığı: 1975-1980
7. Faisal Finans Kurumu A.Ş. Yönetim Kurulu Başkan Vekili: 1998-2001
8. Kuveyt-Türk Finans Kurumu Müşavir ve Denetim Kurulu Üyesi: 1995-2007

F. Cemiyet Üyelikleri

1. Milletlerarası Endüstri İlişkileri Cemiyeti, İsviçre.
2. Milletlerarası Endüstri İlişkileri Cemiyeti, ABD.
3. Milletlerarası Müslüman Sosyal Bilim Adamları Cemiyeti, ABD.
4. Milletlerarası İslam İktisatçıları Cemiyeti Kurucu Üyesi, İngiltere.
5. İlim Yayma Vakfı Mütevelli Heyeti Üyesi ve Kurucu Üyesi.
6. Türkiye Milli Kültür Vakfı Kurucu Üyesi.
7. Türkiye Aydınlar Ocağı Kurucu Üyesi.
8. İslami İlimler Araştırma Vakfı Kurucu Üyesi.
9. Mülkiyeliler Birliği Üyesi (üye no: 367).
10. Türkiye Yeşilay Cemiyeti (üye no: 6985).
11. Vefa Lisesi Mezunları Vakfı Kurucu Üyesi.
12. İş Dünyası Vakfı Kurucu Başkanı
13. Anadolu Eğitim Vakfı Başkanı

G. Şeref Ödülleri

1. Türkiye Milli Kültür Vakfı “Türk Milli Kültürüne Hizmet Şeref Armağanı”, 1990.
2. İslam Kalkınma Bankası “1992 Yılı Dünya İslam Ekonomisi Ödülü”, 1992.
3. Loriba Banking (Los Angeles, ABD) İslam Bankası Ödülü, 1996.
4. MÜSİAD “Üstün Hizmet Ödülü ve Şeref Üyeliği”, 2002.
5. Türkiye Yazarlar Birliği “Üstün Hizmet Ödülü”, 2003.
6. Birlik Vakfı “Vakıf İnsan’a Şükran Ödülü”, 2005.
7. Türkiye Büyük Millet Meclisi “Üstün Hizmet Ödülü ve Madalyası”, 2006

Prof. Dr. Sabahaddin Zaim, 10 Eylül 1959'da evlendi. Eşi Ulya Hanım, Kayserili Çingilloğlu ailesinden Galip Çingilloğlu'nun kızıydı. Ulya Hanım 1999 yılında vefat etti. Zaim çiftinin, biri kız, dördü erkek beş çocuğu dünyaya geldi. Biri hariç, çocukları da Prof. Zaim gibi akademik hayatı tercih ettiler. Kızı Mehveş Tarım (1960) Marmara Üniversitesi'nde doçent, oğulları Selim Zaim (1962) Fatih Üniversitesi'nde profesör, Halim Zaim (1969) İstanbul Üniversitesi'nde doçent, Halil Zaim (1974) Fatih Üniversitesi'nde yardımcı doçent olarak çalışmaktadırlar. Kerim Zaim (1963) ise ticaretle uğraşmaktadır.

1998 yılında resmen emekliye ayrılan Sabahaddin Zaim'in son resmî akademik görevi 1998-2000 tarihleri arasında sürdürdüğü YÖK üyeliği olmuştur. Böylece 6 yılı kaymakamlık, 40 yılı İstanbul Üniversitesi olmak üzere yarım asır devlet hizmetinde bulunmuştur. 2000 yılından sonra da akademik ve ilmî hayatın içinde olmaya devam etmiş ve ömrünün sonuna kadar bu faaliyetlerini sürdürmüştür. Nitekim 2003-2004 yıllarında Uluslararası Saraybosna Üniversitesi'nin kurucu rektörlüğü görevini üstlenmiştir. Nihayet her faniyi bekleyen mutlak akıbet onu da bulmuş ve 9 Aralık 2007 tarihinde aramızdan ayrılmıştır.

Kişiliği

Prof. Dr. Sabahaddin Zaim'in kişiliğini ele almak hiç de kolay değildir. Zira birbiriyle mütenasip ve tutarlı birçok boyutu vardır Zaim hoca'nın. Vefatını müteakiben Prof. Dr. Hayrettin Karaman yaptığı bir değerlendirmesinde hocayı "beşi bir yerde" diyerek tavsif etmiş ve bunları "ilim, güzel ahlak, aksiyon, dava ve hizmet aşkı" olarak sıralamış ve "Bir insanda bunların hepsinin bir araya gelmesi zor şeydir. Sabahaddin Zaim'de bu beş erdemın hepsi biraradaydı" diye nitelemiştir. Bu gerçekten hareketle Sabahaddin Zaim'i "insan olarak, hoca olarak ve cemiyet adamı olarak Sabahaddin Zaim" şeklinde üç başlıkta ele almak, onun kişiliğini anlamaya yardımcı olacaktır.

Zaim hoca her şeyden önce model bir insandı. Belki model olarak görünen kişiliğinin bir yanı fitrîydi bile denilebilir. Diğer yanı ise hiç kuşkusuz, bitmek tükenmek bilmeyen bir azimle çalışmasıydı. O, gelenekle bugünün sentezini oldukça iyi yapabilen biriydi. Bir ayağı geleneğe basarken, hiç bir şekilde orada kalmıyor ve diğer ayağını günün gerçekliklerine uzatıyordu. Yani geleneksel değerlerle çağdaş değerleri birleştirebilen bir kişiliği vardı ve tabiatıyla buradan ideal bir sentez çıkıyordu.

Prof. Zaim ahlaklı ve dindardı. Ahlaklıydı ve yaptıklarını gayet ciddi bir şekilde ve samimiyet içinde yapıyordu. Dindardı, ancak bu dindarlık itici değil, samimi ve sempatikti. Kendisiyle ilişki kuranlar onun dindar kişiliğini bilir, o da kesinlikle dindar kimliği konusunda bir komplekse kapılmaz, perdeleme de yapmazdı. O zarif ve sempatik bir mü'mindi.

Hiç kuşkusuz onun önemli özelliklerinden birisi, başkalarına karşı son derece diğergam oluşuydu. Herkesin yardımına koşar, yardımlarını gördüğü herkese de vefa gösterirdi. Ne laf olsun diye bir şey yapar, yapmacık davranır, ne de bir şey için birilerinin sırtını sıvazlardı. Himmeti de talebi de içtendi.

Bir başka özelliği hocanın, toplayıcı ve toparlayıcı oluşuydu. İnsanlar onun etrafında biraraya gelmekten mutlu olur, başka bir ifadeyle güven duyarlardı. Bunu yaparken de hem herkesi kendi kişilikleriyle kabul eder, hem de kendi değerlerini koruyarak kucaklardı. Hoca bu anlamda bir "çağdaş derviş"ti. Bunu belki de en iyi özetleyen sözler cenazesinde yaptığı konuşmada Prof. Dr. Raşit Küçük'ün söyledikleriydi: "O, peygamberi olmayan bir dönemin sahabesi gibiydi."

Prof. Dr. Sabahaddin Zaim, oldukça iyi bir hocaydı. Sadece ilerlemiş yaşı ve yetiştirdiği onca öğrencisi bakımından değil, dünya standartlarında bir bilim adamı olması itibarıyla iyi bir hocaydı. "Çalışma Ekonomisi" gibi bir disiplini Türkiye'ye taşımış olması, onun kurumsal olarak inşasını gerçekleştirmiş olması bile bu dediklerimizi kanıtlamak için yeterlidir. Bu anlamda "hocaların hocası" sıfatı onun üzerinde hiç sakil durmamaktadır.

Zaim, bir taraftan iyi bir ilim adamı, âlimdir, fakat öte taraftan en az âlimliği kadar iyi bir muallimdir de. Zira oldukça iyi ders anlatır, onun yaptığı seminerler İstanbul Üniversitesi'nde örnek olarak gösterilirdi. Bir konuyu sunmaktaki yetkinliği dikkate değer bir başka özelliğiydi. En müşkil konuları bile dinleyicilerin durumunu göz önünde bulundurarak aktarır, anlaşılmasını sağlardı. Dersleri sıkıcı değildi, aksine oldukça hareketli, esprili ve canlıydı. Anlatımındaki ustalığı yazılarına da hâkimdi. Türkçeyi oldukça iyi kullanır, hem eski Türkçeye olan hâkimiyeti, hem de bildiği üç yabancı dil kendisine büyük avantaj sağlardı.

Hocanın bir başka ilmî özelliği, onun birkaç disipline birden vakıf oluşu, sadece iktisat bilimiyle sınırlı kalmamasıydı. Öte taraftan teorik bilgiyle yetinmeyip sürekli pratik hayatın içinde de bulunuyordu. Bir başka ifadeyle söylenecek olursa, sahip olduğu teorik bilgileri pi-

yasada pratize ediyor, test ediyordu. O bakımdan bir ayağı üniversitede kalmış, ama diğer ayağını bir şekilde toplumun, piyasanın, iş dünyasının içinde basılı tutmuştur. Bu da ona engin bir tecrübe kazandırmıştır.

O, asistanlarının hem hocası, hem de babası olabilmeyi başaran biriydi. Öğrencilerini adeta ömrü boyunca takip ederdi. Yani Sabahaddin hocanın bir kere öğrencisi olundu mu, bu bitmeyen bir vetireye dönüşürdü. Öğrencileriyle ilişkilerini hep devam ettirmiş, yalnızca üniversitedeki odası değil, evi de bir okul olmuştur.

Sabahaddin hocanın bilinen en önemli özelliklerinden birisi de hiç kuşkusuz, bir cemiyet adamı oluşudur. Özellikle muhafazakâr camiada içinde ellili yıllardan sonra ortaya konulan hemen her türlü faaliyette onun adını görmek mümkündür. O, vakıfların, derneklerin ya kurucusu olmuş, ya mütevellisi yahut da üyesi olarak bulunmuştur. Yukarıda sıralanan liste de bu dediğimizi kanıtlayan bir örnek durumdadır.

Prof. Zaim sadece bu kuruluşların idari çerçevesinde yer alan bir kişilik değildir. Bunun dışında gerek İstanbul'da, gerekse bütün Anadolu'da yapılan sosyal faaliyetlere konuşmacı, müzakereci olarak katılan biridir. Bu özelliği adeta onun için bir yaşam biçimi olmuştur. Hatta bu konuda belki de gerektiğinden daha yumuşak davranır, neredeyse kimsenin talebini kırmazdı. Hayırlı gördüğü ve anlamlı bulduğu her faaliyete iştirak etmeye özen gösterirdi. Bunu yaparken kesinlikle prestij aramazdı. Bu anlamda en mütevazı bir öğrenci toplantisına da gider, hatta bu kabil programları öncelerdi.

Zaim hoca her ne kadar ilerlemiş yaşlarında kısa süre bir siyasal partinin genel idare kurulunda bulunmuş olsa da esas itibarıyla aktif siyasetten uzak durmuştur. Ancak bu duruş kesinlikle siyaseti dışlayan yahut önemsiz addeden bir duruş değildir. Tam da bu noktada siyaseti önemsemesi onun bir ifadesi olarak siyasilerle iyi ilişkileri olmuş, kendisine sürekli danışılmıştır. O da doğru bildiği şekliyle her zaman gerekli yönlendirmelerde bulunmuştur. Aslında böylece bilinegelenin dışında da bir siyaset yapılabileceğini göstermiştir.

Hocanın kişiliği özetlenecek olursa; o hem mükemmel bir ilim adamı, hem çok iyi bir aile babası ve hem de her daim toplumla içiçe olan bir vakıf adamı. Kısacası güzel insandı, insan-ı kâmilidi.

Eserleri

Prof. Dr. Sabahaddin Zaim, yukarıda akademik kişiliği değerlendirilirken de ifade edildiği gibi, standardı yüksek bir akademisyendir.

Kuşku yok ki bu değerlendirmeyi akademik olarak yaptıkları ve yazdıkları ortaya koymaktadır. Bu noktada yaptıkları ile yazdıkları arasında önemli bir korelasyon vardır. Daha kaymakamlık yaparken bu mesleğe başlamış ve nihayet bir süre sonra da tercihini bilinçli olarak akademiden yana yapmıştır. Kendisini oldukça iyi yetiştirmiş, daha mesleğinin ilk yıllarında ABD, Almanya gibi ülkelere giderek uluslararası alanda tecrübe edinmiştir. Bu tecrübeler bir süre sonra onun yine uluslararası ilim âleminde tanınmasına imkan hazırlamıştır. Amerika, Almanya ve Suudi Arabistan'da çalışarak üç ayrı ülkenin ilmî hayatını keşfetmiştir. Bu keşif hiç kuşkusuz ona üç lisanı da armağan etmiştir. Bütün bunların neticesinde de çok verimli ve üretken bir akademisyen ortaya çıkmıştır.

Sabahaddin hocanın yayınlanmış onlarca kitabı ve yüzlerce makalesi bulunmaktadır. Bu çalışmalarını değerlendirirken eğer bir sınıflama yapmak gerekirse, bunları üç başlık altında sıralamak yararlı olacaktır. Bunlardan birincisi, çalışma ekonomisi ve sosyal siyasetle ilgili yazdıklarıdır. İkincisi, İslam ekonomisi ile ilgili çalışmalarıdır. Üçüncü olarak da Türk dünyası konusunda yaptığı araştırmalar ve çalışmalarıdır.

Türkiye'de "Çalışma Ekonomisi" disiplininin banisi hiç kuşkusuz Sabahaddin hoca olmuştur. Amerika'da yeni gelişmekte olan bu bilim dalını görmüş, Cornell'deki tecrübesini Türkiye'ye taşımış ve Sosyal Siyaset kürsüsünü zenginleştirmiştir. YÖK'ün kurulmasıyla beraber de bu disiplin bir bölüm haline almıştır. Hoca daha doktora tezinde başlamak üzere bu alanda üretime başlamıştır. Doktora tezi de olan *İstanbul Mensucat Sanayiinin Bünyesi ve Ücretler* tezinin savunulmasından hemen bir yıl sonra, 1956'da, İktisat Fakültesi yayınlarından çıkmıştır. Bu eser teorik iktisat bilgisinin piyasada uygulanışının bir örneğidir. Bu çalışmayla da bu kabil araştırmaların önü açılmıştır. Müteakiben işgücü ve prodüktivite meseleleri, iş piyasaları, sanayi bölgeleri ve şehir planlaması gibi konularda çalışmalar yapmış, eserler vermiştir.

Fakat hocanın şaheseri şüphe yok ki hâlâ bugün bile aşılamayan *Çalışma Ekonomisi* kitabı olmuştur. İlk defa 1968 yılında İktisat Fakültesi Yayınları arasından çıkan bu kitap, farklı yayınevleri tarafından çok sayıda baskısı yapılmıştır. Bugün elimizde Filiz Kitabevi'nin yayınladığı 10 baskı bulunmaktadır. Bu kitaptan sonra muhtelif iktisatçılar tarafından çalışma ekonomisi kitapları yayınlanmış da olsa ve bunlar farklı ideolojik kamplardan da olsa hemen her iktisatçı bu kitabın, alanının en iyisi olduğunu ifade etmekten kaçınmaz. Özellikle

bolüm başlarında yer alan ayet ve hadisler ilk planda okuyucuya tuhaf gelmekte, fakat bir süre sonra bu epigrafların çok şık durduğu görülmektedir. Kitabın kurgusu, muhtevası ve dili son derece seviyeli-dir. Bu nedendir ki hâlâ bir çok üniversitede ders kitabı olarak okutulmaya devam edilmektedir ki üniversitelerde böyle bir imtiyaz çok az kitaba nasip olmuştur.

İkinci olarak hoca Türkiye'ye ilk defa *İslam Ekonomisi* konularını taşıyan kişi olmuştur. Gerçekten de hem telif hem de tercüme olarak Türk okuyucusunun İslam ve ekonomi ilişkisini anlatan ve bir süre sonra popülerleşen bir alanın ilk örneklerini sunmuştur. Burada hocanın bir iktisatçı olarak İslamî kimliği önemli bir rol oynamıştır. Sistem tartışmalarının yapıldığı bu dönemde İslam'ın iktisada ilişkin söyleyeceği bir sözünün olduğunu düşünmüş ve bu konuda yoğunlaşmıştır. Ayrıca ABD'de bulunduğu yıllarda, bu konuda dünyada neler olup bittiğini de inceleme imkanı bulmuştur. 1973'te Cidde'de yapılan İslam İktisat Kongresi'nde ikinci başkan olarak yer almış ve sadece bu konularla teorik olarak değil, pratik olarak da ilgilendiğini göstermiştir.

Bu çerçevede *Modern İktisat ve İslam*'ı 1969 yılında MTTB yayınları tarafından yayınlanmış ve kitap bir yılda üç baskı yapmıştır. On yıl sonra 1979'da *İslam ve İktisadi Nizam* başlığıyla bir kitapçık yayınlamış; onu, Yeni Asya Yayınları arasından çıkan 1981 tarihli *İslam'ın İktisadi Görüşü* ve 1992 tarihli *İslam, İnsan ve Ekonomi* isimli çalışmaları takip etmiştir. Hem yurt içinde hem de yurt dışında çok sayıda tebliğ sunmuş, ayrıca İslam ekonomisiyle ilgili organizasyonlarda İslam iktisatçısı kimliğiyle yer almıştır.

Üçüncü bir alan ise Türk dünyası üzerine yazdıklarıdır. Hayatının son yıllarında, memleketi olan Balkanlar'dan daha çok Orta Asya'ya yönünü dönmüş, oralara sıkça ziyaretler yapmıştır. Bu çerçevede çok sayıda makale kaleme almış, röportajlar vermiş ve sunumlar yapmıştır. Kurtuluş reçetesi olarak Türk-İslam kimliğini göstermiştir. Yine Türkiye'nin Türk dünyası ile ilişkilerine dair görüş ve teklifler ortaya koymuştur.

Sabahaddin hoca bize başta Çalışma Ekonomisi olmak üzere yayınlanmış, muhtelif yayınevlerinden müteaddit baskıları yapılmış 22 kitap ve çoğunluğunu makale, tebliğ, röportaj ve konferans kayıtlarının oluşturduğu 150 civarında yayınlanmış çalışma miras bırakmıştır. Ama onun bıraktığı bir miras daha vardır ki o da en az eserleri kadar kıymetlidir. Hoca bize ideal bir ilim adamının nasıl olması gerek-

tiğini kendi şahsında yaşayarak ortaya koymak suretiyle göstermiş, bir model bırakmıştır. İlim dünyasının mensupları yalnız hocanın eserlerinden yararlanmayacak, belki de daha fazla onun ortaya koyduğu güzel örneklikten istifade edeceklerdir.

Ruhu şad, mekânı cennet olsun.

Yararlanılan Kaynaklar:

Coşkun Çakır (Yöneten), “Sabahaddin Hoca Güzel Yaşadı, Güzel Öldü”, (Açık Oturum, Katılanlar: Sabri Orman, Numan Kurtulmuş, Sedat Murat), *Anlayış Dergisi*, Ocak 2008, s. 23-31.

Hayrettin Karaman, “Bize Matem Ona Hande“, *Yeni Şafak*, 13 Aralık 2007.

Nusret Ekin, “Sabahaddin Zaim’in Özgeçmişi ve Yayın Listesi“, *İktisat Fakültesi Mecmuası (Sabahaddin Zaim’e Armağan Sayısı)*, 1994/B-3 C-1-4, İstanbul 1996, s. 1-18.

Sabahaddin Zaim, *Türkiye'nin Yirminci Yüzyılı*, Toplum/İktisat/Siyaset, 3 cilt, Oğışaret Yayınları, İstanbul 2005.

Sabahddin Zaim, *Çalışma Ekonomisi*, Filiz Kitabevi, 10. bsk., İstanbul 1997.

Sedat Murat-İsmet Uçma (haz.), *Sabahddin Zaim'in Hatıratı*, İstanbul 2008.